AD CLARISSIMUM VIRUM

SAMUELEM FORMEJUM

REGIÆ SCIENTIARUM, AC LITERARUM
ACADEMIÆ BORUSSICÆ
SECRETARIUM PERPETUUM

EPISTOLA.

Digitized by Google

VIRO CLARISSIMO
SAMUELI FORMEJO
REGIÆ SCIENTIARUM, AC LITERARUM ACADEMIÆ BORUSSICÆ SECRETARIO PERPETUO

A. M. CARD. QUIRINUS
S. R. E. Bibliothecarius, & Epiſc. Brixien.

ANni, quem jam jam ſumus ingreſſuri, dum fauſto omine inchoandi rationem aliquam ſtudioſe perquirens, oculos quaquaverſus circumvolvo, occurrit mihi auguſta Boruſſici Imperii Metropolis, atque in ea primo quidem Templum, quod Catholicorum hominum ſacris peragendis ex Regia indulgentia conſtruitur, deinde vero Scientiarum Academia, in quam decora mihi contigit ante paucos menſes cooptatio. In utramque igitur arcem iſtam, Religionis unam, literarum alteram, attentius animadvertens, valde idoneas eaſdem reputavi, unde fauſtitatis illius indubia argumenta deſumerem; atque una ſimul Te unum, Vir Clariſſime, adeundum cenſui, cui meum hujuſcemodi conſilium concrederem. Poſtquam enim ad Galliam ſuam remigrare valetudinis cauſa adactus eſt Academiæ noſtræ Præſes, inclytus Maupertuiſius, ejus ipſe vices geris, perpetui præterea Secretarii

Digitized by Google

munere inſignitus; Tuque ille es, qui ejuſdem Academiæ nomine teſtatus mihi nuper per Epiſtolam fuiſti ſingularem veſtrorum hominum erga me benevolentiam, quod modicam quandam pecuniæ ſummam ad Templi illius ædificationem erogaſſem, quodque Berolinenſis Athenæi Bibliothecæ exiguam librorum meorum ſupellectilem dono obtuliſſem. Te itaque præ ceteris compellari a me oportuit, Formeje præſtantiſſime, quem ſequeſtrum facerem eorum officiorum, quæ præſtando, ſi fieri poſſit, ut eandem benevolentiam magis, magiſque promerear, equidem arbitrabor, proſperis me auſpiciis annum exordiri. Exilia utique ſunt officia, quorum offerendorum mihi copia eſt; at eorundem tenuitatem animus offerentis, uti confido, commendabit. Contribuetur a me quam citius pecuniæ iterum ſumma, haud certe minor, imo major alia ante ſex menſes repræſentata, conferenda & ipſa in utilitatem Templi, pro opere ſcilicet aliquo peculiari, cujus meo tantum ſumptu perficiendi authorem mihi fuiſſe Comitem Algarottum, jam publicis literis edocui. Ad alterum autem officium præſtandum in manibus jam habeo tertium Epiſtolarum Reginaldi Poli Collectionis Tomum, ante paucas dumtaxat hebdomadas in lucem emiſſum, quo nimirum illatus a me in Bibliothecam veſtram librarius cenſus augeatur. Hæc dum egero, mihi cur non ſperem, *Auſpiciis felix totus ut annus eat?*

Hæc

Digitized by Google

Hæc omnia, ſiquidem benigne a Te excipiantur, utinam efficiant, ut auſpicato quoque ingrediar tractationem, quam ut illico ſuſcipiam, exſtimulat me aculei genus aliquod, quem in animo meo Epiſtolæ Tuæ, quam ſuperius memoravi, poſtrema verba reliquerunt. Collationem, quam ipſe adeo urgeo in pleriſque meis lucubrationibus, ſcilicet Poli, Contareni, Sadoleti &c. cum Luthero veſtro, caſtigaſſe Tibi videris, dum in hunc modum ibidem de ea ſcribis: *Huic tamen B. Reformatori noſtro minime iniqua, qui nempe in Sacrarum linguarum peritia illos longe ſuperaverit, ſicque ſine dubio divinis eloquiis interpretandis aptior fuerit.* Demonſtrandum igitur ſumo, ejuſcemodi etiam literaturæ perdoctos fuiſſe Romanæ Eccleſiæ Proceres illos. Auſpicatiſſime autem mihi accidere, ut ad hoc argumentum pertractandum accedam, manu vix ſublata ex literis ad celeberrimum, eruditiſſimumque Feverlinum a me datis, ſtatim intelliges. Inſcripſit is mihi *Diſſertationem Hiſtorico-Literariam de prima Editione partis Novi Teſtamenti Græci per Aldum Manutium inter Carmina Gregorii Nazianzeni Venetiis A. MDIV. curata;* initiumque ei fecit, Italiæ gratulando ob primas Sacrorum Bibliorum Editiones ibidem impreſſas, ſingulariter autem Brixiæ meæ, ob totum Hebraicum Codicem an. 1494. in ea excuſum, deinde Venetiis, quod in hac Urbe doctiſſimus Typographus, Aldus Manutius, primus partem aliquam Novi Teſtamenti

Græci arte Typographica deſcriptam eodem an. 1494. ediderit, nempe initium Evangelii Joannis, & decem poſt annos priora ſex capita hiſtoriæ ejuſdem Evangelii Græce, & Latine publicaverit inter Carmina Gregorii Nazianzeni. Ac demum ſubjungit. *Sic igitur cum dubio ferme omni careat, Italiam per doctos Judæos prima impreſſa Biblia Ebraica vel integra, vel ex parte tantum nobis dediſſe, quis non in anteceſſum vero exiſtimet ſimillimum, ipſos doctos Italos, qui poſt litteras Græcas e Conſtantinopoli acceptas & diligentiſſime cultas, atque cum Latinis, omnibuſque bonis litteris in reliqua Europæ regna propagatas eodem Sæculo XV. Typographiam e Germania acceperant, primique integros libros Græcos arte Typographica pulchre deſcriptos orbi litterato exhibuerant, Græco etiam Novi Teſtamenti Codici typis imprimendo primas admoviſſe manus?*

Sacras vero hujuſmodi divitias quemadmodum omnium prima, Feverlino judice, per orbem litteratum diffudit Italia, ita iiſdem cupidiſſime uſos fuiſſe præ Italis cunctis Romanos Proceres, de quibus eſt ſermo, facile evincent plura, quæ a me tradita in Diatriba appoſita Tomo primo Collectionis Epiſtolarum Cardinalis Poli operæ pretium puto huc transferre. Inter eoſdem Proceres principem ferme dixerim locum tenuiſſe, etſi Romanæ Purpuræ decus ei defuerit ex cauſa a me ſuo loco memorata, Joannem Matthæum Gibertum,

tum, Veronæ Antiſtitem. Statuerat hic ea in Urbe divinarum literarum inſignem Academiam, quæ cujuſmodi foret declarant verſus, qui ſequuntur, M. Antonio Flaminio, & Galeatio Florimontio, ejuſdem Academiæ Sodalibus, inſcripti ab Hieronymo Fracaſtorio,

Dum vos fatidicos vates, arcanaque ſenſa
Volvitis, atque animum cœleſti nectare alentes,
Alloquiis, magnoque Dei conſueſcitis ori,
Felices, duce Giberto, Campenſe Magiſtro,
Quid dicam miſerum me agere? &c.

Campenſis ille, Gibertinæ Academiæ Magiſter, quoniam nullam ejus notitiam mihi præberent, quas habemus, nuperrimæ Editiones, etſi ornatiſſimæ, Operum Fracaſtorii, Flaminii, ac ipſius Giberti, noſcendum ſe tandem mihi dedit cum in Epiſt. 706. Eraſmi data an. 1524. nam ibidem Profeſſor fuiſſe dicitur Lovanii Hebraicæ linguæ, tum præterea in Opuſculo Venetiis an. 1533. impreſſo, cui titulus: *Pſalmorum omnium juxta Hebraicam veritatem paraphraſtica interpretatio, autore Joanne Campenſi, publico, cum naſceretur, & abſolveretur, Lovanii, Hebraicarum literarum Profeſſore;* eique Opuſculo adjuncta viſitur, *Succinctiſſima, & quantum phraſis Hebraica permittit, ad literam proxime accedens, Paraphraſis in Concionem Salomonis Eccleſiaſtæ per Joannem Campenſem;* & tandem in Monito præfixo Commentariis Jo. Baptiſtæ Folengii in Pſalmos an. 1585. Romæ editis, ubi diſerte diſtinguitur

ab

Digitized by Google

ab Joanne Campano, cujus impius in Trinitatem liber in Romano Indice damnatur.

Tanti Magiſtri contubernio frui quod in votis magnopere haberet Cardinalis Contarenus, eundem Verona divellere, & Romam ad ſe pertrahere curavit, nec fruſtra, uti fidem faciunt binæ Poli ad ipſum Contarenum Epiſtolæ. Prima pollicetur, ſe, quod ſibi Contarenus mandaverat, diligenter per literas acturum cum Campenſi, *Quem* (inquit) *non dubito, ſemper in tua poteſtate futurum, ſic enim mihi ſæpe de te loquenti recepit, ſe quandocumque, & quocumque tu vocaveris, advolaturum.* Altera autem Contareno ſignificat, eundem Campenſem jam ad ſe Verona Patavium acceſſiſſe, ut ſtatim recta Romam proficiſcatur, ejus hoſpes in annos futurus, *A quo* (inquit) *miranda audio de eo progreſſu, quem in libris veteris Teſtamenti cum Veronenſi fecit, qui ægre eum, & tamen libenter, cum ad Te proficiſceretur, dimiſit.* Romam una cum Campenſi profecti ſunt Aloyſius Priolus, & Petrus Daneſius, Latinis, Græciſque literis inſtructiſſimi. Sacra Prioli ſtudia pluribus locis collaudandi anſam mihi præſtiterunt quamplures ſeu Poli, ſeu aliorum Epiſtolæ. Eorundem vero ſtudiorum cauſa Daneſium e Gallia in Italiam iter ſuſcepiſſe, teſtantur, præter binas literas inter Epiſt. Select. Clar. Vir. eæ, quas ſcripſit Pariſiis Julius Camillus ad Bembum, ut doctum illum hominem Bembo commendaret; his enim uſus eſt

ver-

verbis, *Non mi faticherò di ſcriver quanto egli ſia eſſercitato nelle lettere Latine, & Greche, & nelle coſe di Ariſtotele, & di altri notabili Autori, maſſimamente havendo a converſar tal'hor con V. S. tanto dirò anchora, lui ſol per voler veder Italia, & uſar con i chiariſſimi ingegni di quella, ſopra i quali ſommamente adora quel di V. S. eſſerſene partito, anchorche la Maeſtà del Re non ne ſia bene contenta. Imperochè, queſto è nel vero il primo Lettor Regio, & allo ſtipendio regale più anni ha letto in queſto ſtudio di Parigi le coſe di Cicerone, & di Demoſthene, inſieme con quelle di Ariſtotele, & ha sì bon giudizio, che per avventura in queſte parti non è il migliore.* Julium Camillum, Forojulienſem, Epiſtolæ hujus Scriptorem, neque humanarum tantum literarum, ſed linguarum etiam Orientalium admodum peritum, frequentaſſe & ipſum Gibertinam Academiam, fidem nobis facit Poli ad Priolum Epiſtola, in qua ab hoc petens, ut ſecum Veronam pergeret, aliquot dies *cum optimo illo Epiſcopo* conſumendi cauſa, ſubdit, ſe non videre, cur iter illud foret recuſaturus, præſertim cum tantam voluntatem Camilli ſalutandi oſtenderet, *Quem in itinere* (inquit) *ſalutare poſſumus, & quamlibet diu ejus conſuetudine frui, quem ſi nulla major res impediet, nullo negotio Veronam perduci poſſe judico.*

Hæc omnia manifeſte demonſtrant incredibili ſtudio erga divinas literas Procerum meorum præcordia exarſiſſe. Ejuſdem præterea eximius fuit fœtus

tus Pſalmorum interpretatio a Flaminio Veronæ, Giberto hortante, adornata, ſuadenteque Polo in publicam lucem educta. In Præfatione ejus Operis, quod Paulo III. Pontifici nuncupavit, Flaminius ita loquitur: *Accidit autem nuper, ut Reginaldus Polus, Vir literarum, & omnium virtutum gloria præſtantiſſimus, Veronam veniret ex Gallia revertens, quo Tu illum ſimul cum Giberto maximis de rebus legaveras. Is cum forte has meas lucubrationes incboatas, & rudes legiſſet, a me ſummopere contendit, ut illas quam primum emendarem, atque in vulgus ederem, quod eam rem hominibus piis, & religioſis non inutilem fore judicaret.* Polum, dum Patavium, & Venetias incoleret, antequam ſcilicet Romam a Paulo III. evocaretur, ſingularem illum divinarum literarum amorem animo ſuo imbibiſſe ex intima conſuetudine, quæ ipſum devinxit tribus doctiſſimis Benedictinis Aſcetis, nimirum Marco Cremonenſi, Gregorio Corteſio, Mutinenſi, Iſidoro Clario, Brixiano, innoteſcit ex pluribus Poli Epiſtolis a me ſuo loco recitatis. Gregorii, & Marci mentionem conjungunt eæ, quas ad Card. Contarenum dedit an. 1536. ex agro Patavino, dum Rovelone (quod prædium ad Monachos S. Juſtinæ modo etiam pertinet) verſaretur. *Quandiu* (ait) *in hoc loco verſabor, quem noſti quam amœnus ſit, ſed tamen maxime amœnus, quando duobus his comitatus hortos perambularem, qui me ſuo ſermone ſic paſcebant, ut cum Enoch prorſus, & Helia ambulare mihi viſus ſim in paradiſo*

diſo Dei. Quoties vero te in noſtro ſermone deſideravimus, ut felicitatem noſtram compleres! Marcum illum, Virum optimum, perfunctum Patavii fuiſſe munere Pauli Epiſtolas enarrandi, frequentiſſimis auditoribus ad ejus Prælectiones confluentibus ob eximiam dicendi vim, & efficaciam mira cum eruditione conjunctam, ediſcimus ex Cremona litterata Franc. Ariſii, atque ex Biblioth. Benedict. Caſin. Mariani Armellini. Gregorii Corteſii in Græcis, Latiniſque literis præſtantiam commendat inter cæteros Antonius Brucciolus in Dialogis de Philoſophia Ethica impreſſis anno 1537. Venetiis. Eorum unus Venetiis in hortis Monaſterii S. Georgii habitus inter Polum, & Theogenum deſcribitur a Bernardo Feliciano, qui his verbis orationi ſuæ initium ponit: *Queſta mattina mi era per tempo partito di caſa per ire a viſitar il Signore Abate di S. Giorgio* (Corteſium) *vero honore delle ſacre lettere Greche, & Latine.* Eundem Corteſium, una cum Gaſpare Contareno, cenſores adhibuerat Flaminius ſuæ in Pſalmos explicationis, nam de hac ad Bembum ita ſcribit in Epiſtola inter Italic. ad eundem Bemb. recitata, *Quantunque le ſententie foſſero tolerabili, & tali, quali mi afferma il Clariſs. M.r Gaſpero Contarini, e 'l Rever. D. Gregorio Corteſe, non però ſon ſecuro che l'elocuzione non ſia vile, & plebea.* Tandem Iſidori Clarii in rem Biblicam labores adeo ſunt noti, ut mea commemoratione non indigeant. Ejus autem cum Polo conſuetudinem demon-

monſtrat ipſius Epiſtola, qua Polo reditum ex Belgica Legatione in Italiam gratulatur, at una dolet, eundem ad Monaſterium Mutinenſe S. Petri in eo reditu minime divertiſſe. Æque carus Cardinali Contareno fuit idem Iſidorus, eique propterea caſtigandam, & expoliendam tradidit, & inſuper inſcripſit Adhortationem ad Concordiam a ſe compoſitam adverſus eos, qui a communi Eccleſiæ ſententia diſceſſerant.

Aſcetarum, quos recenſui, ſeu magiſterio, ſeu familiaritate, Biblicis doctrinis imbutus, adeo aſſidue ſtudia illa Polus excoluit, ut intermittenda a ſe minime duxerit vel eo tempore, quo graviſſima Legationum munera juſſu Pontificis obibat. Anno 1537. in Galliam, & Belgium ablegatus, quo tranſgreſſionem in Angliam ad ſuccurrendum lapſis Religionis rebus tentaret, per aliquot menſes Cameraci primum, deinde Leodii ſubſtitit, quumque non transfretandi tantum occaſionem omnem ſibi deeſſe, ſed inſuper parari vitæ ſuæ ab Henrico Rege certum diſcrimen, omnino intelligeret, nihilominus qua ratione intrepidum pectus periculis omnibus objecit, tranquillam pariter mentem divinis illis ſtudiis applicavit. Chriſtianæ pietatis exempla a Polo in Leodienſi domicilio edita deſcribens Aloyſius Priolus, teſtis oculatus, & quo nemo magis eidem intimus, inter cætera hæc habet in Epiſtola ad Ludovicum Beccatellum data: *Il R̃mo Legato ſi ha tandem laſciato exorare di leggerci*

le

le Epiſtole di S. Paolo alternis diebus ; ed ha incominciato dalla prima a Timoteo , con ſomma ſoddisfazione del Veſcovo , e di tutti noi . O quanto deſidero e voi , ed il noſtro dabbeniſſimo Veſcovo di Fano a queſta ſantiſſima lezione da queſto ſantiſſimo uomo con tanta riverenza , ed umiltà , e con tanto giudizio letta , che io non ſaprei certo deſiderar meglio : ne credo che l'amore m' inganni queſta volta . Spero dalle micche ch' io ne raccoglierò potervene dar buon ſaggio , quando al Signor Dio piacerà che ci troviamo inſieme . Biennio poſt , demandatam ſibi a Pontifice Hiſpanicam Legationem Polus adminiſtravit, improſpere quidem & ipſam, at æque ſancte, ac Belgicam illam . Adactus enim morari aliquo tempore Carpentoracti ob maximas difficultates, quibus negotium premebatur , in ea etiam rerum perturbatione cœleſtis illius pabuli cupiditate flagravit. Id teſtatur ipſemet Polus in Epiſt. ad Contarenum exarata. En ejus verba : *Quanto alli nuovi impedimenti , e vecchi della cauſa , piacerà a V. S. Reverendiſſima intender dalle Lettere di Meſſer Lodovico ſuo quel pegno d' amore , che ha laſciato appreſſo di me, nel quale inſieme col noſtro Priolo ogni dì piglio tanto più conſolazione vera e ſolida , quanto più io hò occaſione per la prattica con li altri , di conoſcere la grazia di Dio in loro, & natura & coſtumi di altri. Noi per la noſtra conſolazione mutua havemo cominciato a conferire inſieme li Salmi di quel grande Propheta e Rè , il quale Dio aveva eletto ſecundum*

B *cor*

cor ſuum, ed hoggi eramo arrivati a quel Salmo che comincia: Salvum me fac, Domine, quoniam defecit Sanctus, quoniam diminutæ ſunt veritates a filiis hominum. Vana via &c.

Qui inter tanta rei Chriſtianæ ſibi commiſſæ turbamenta placide vacare nunquam deſtitit divinis Codicibus verſandis, explicandiſque, annon in eorundem lectionem ſeſe immerſiſſe cenſendus eſt, dum tranquillæ eidem ſtationes obtigerunt? Hujuſcemodi nactus eſt Polus provinciæ Viterbienſis adminiſtratione a Paulo III. donatus, poſtque hujus Pontificis mortem incola, & habitator Benedictini Cœnobii in agro iſto Brixiano. Quo pacto utrumque illud otium ſacris ſtudiis oblectaverit, ſuis locis jam tradidi, nec omnino breviter. De Viterbienſi actum a me eſt in Præfatione Tomi III. Epiſtolarum ejuſdem Poli Collectionis. De Brixiano autem in Epiſtola nona Decadis tertiæ Latinarum mearum Epiſtolarum, ibi ſiquidem veluti turmatim in ſcenam protuli doctiſſimos Monachos, Folengium, Ugonium, de Othonibus, Bornatum, Maſſolum, quos omnes ſeu patrium ipſorum ſolum, ſeu domicilium prope Cœnobium illud (Maguzanum vocatur, non valde diſſitum a Cœnobio S. Benedicti Mantuæ, ad cujus jus ſpectat) idoneos reddidit, qui jucundiſſima Poli conſuetudine fruentes, pietati, & ſtudiis eo duce vacarent. Extat Alexii Ugonii ad eundem Epiſtola, cujus hujuſmodi eſt initium: *Peroptarem equidem, Præſul Clemen-*

mentiſſime, ut perpetuo mihi daretur uti, fruique poſſe in Chriſto jucundiſſima tua conſuetudine, quippe cum nihil utilius accidere poſſit, quam intereſſe divinis iſtis, atque quotidianis tuis diſputationibus. Theophilum Folengium, qui rara eruditione, & ſingulari pietate Commentaria in Pſalmos Davidicos, & in Epiſtolas Canonicas conſcripſit, habitum fuiſſe a Polo inter ſuos, nobis conjiciendi anſam præbet illius ad hunc Epiſtola Commentariis in I. S. Joannis præfixa, cujus poſtrema hæc ſunt verba: *Lucrum id eſto mihi quam optatiſſimum, ſi te adeo ſtrictim devincire potero, ut tu mihi perpetuo patronus ſis, ego cliens, ſeu mavis ex ſervis tuis unus, quod ajunt, emptis de lapide. Modo de tuis unus dicar, triumpho*. Paria ferme de reliquis Monachis ſuperius nominatis, imo & de aliquot eorundem Sodalibus in medium afferre poſſem; ut tamen brevitati ſtudeam, unum dumtaxat extra Sodalitium illud memorabo Jovitam Rapicium, ortu Brixianum, qui Poli ſeu conſuetudine, ſeu in ſacris literis eruditionis fama pertractus, ipſum ſibi in Mecœnatem adſcivit metricæ ſuæ Pſalmorum interpretationis, quam collaudavi in lib. de Brixiana Liter.

Hiſce omnibus hucuſque a me depromptis ex prædiolis meis, ſcilicet ex libellis, quos compoſui, & evulgavi, amplum adjungerem colophonem, ſi mihi liberet divinarum literarum peritiæ, qua excelluerunt Contarenus, Polus, Sadoletus (his meri-

to addendus præ ceteris Cardin. Hieronymus Aleander, quem vel ipſe Lutherus faſſus eſt eximie calluiſſe tres linguas, Latinam, Græcam, & Hebraicam) ex horum Scriptionibus luculenta proferre ſpecimina. Abunde haurire iſta potis forem non ex eorundem tantum Commentariis ad literas illas interpretandas compoſitis, ſed ex aliis etiam lucubrationibus, imo vel ex mutuis ipſorum Epiſtólis, Poli præſertim; nam ſuis adeo multa iſte ex Biblica loquela aſperſit, ut ea de cauſa teſſellati plerumque operis formam exhibeant. At quoniam, quemadmodum ex Epiſtolæ in Collectione a me adornata, ita lucubrationes illæ in eorundem Procerum Operibus, facile cuivis obvia eſſe poſſunt, a ſpeciminibus illis afferendis abſtinebo, ipſorumque loco pro coronide Epiſtolæ huic imponenda nuſquam editas Cardinalis Alexandri Farneſii ad M. Anton. Flaminium literas recitabo, unde innoteſcet, vel ipſam Pontificiam Pauli III. Aulam, cujus princeps, & arbiter idem Cardinalis, mirifico divinarum literarum amore incaluiſſe. Flaminium, ut rem gratam faceret Alexandro Farneſio, animum appuliſſe ad Davidicos Pſalmos Latino metro donandos, jam dixi in Commentario de Brixiana Literatura. Eam autem Poeſim quum ſibi a Flaminio nuncupatam Farneſius perlegiſſet, haſce ad ipſum literas dedit Romæ IV. Calend. Maji MDXLVI.

Legi Epiſtolam tuam, mi Flamini, quam mihi Pſalmorum tuorum quaſi internuntiam miſiſti: legi Pſal-

Pſalmos ipſos latinis verſibus mirabiliter expreſſos. Illa, quod fuit multis & maxime perſpicuis tui erga me amoris notis inſignis, mihi facile declaravit, me a te non vulgarem in modum diligi; nam qui tantam voluntati meæ obtemperandi præ te cupiditatem tuleris, ut homo tam imbecilla corporis valetudine, quam firma es & vegeta mente, tam multas inſomnes noctes egeris, quo mihi e mediis tenebris ſempiterna luce digniſſimos verſus evigilares, planum profecto feciſti, me tibi omnino cum paucis cariſſimum eſſe. De Pſalmis vero, Deum ipſum atteſtor (unde hauſto ſpiritu te eos ceciniſſe ambigi non poteſt) nihil me adhuc legiſſe, quod majorem mihi voluptatem, aut admirationem attulerit. Quo enim ingenio, qua prudentia res tam obſcuras illuſtras? qua dicendi copia, & verius felicitate, quæ menti aditu ſunt difficillima, ad ſenſus ipſos prope deducis? Nam carminis certe ſuavitate ac varietate, & lectiſſimorum verborum nitore, vel faſtidioſiſſimum quenquam lectorem & allicere, & vel aliud verborum agere conantem, detinere poſſe videris. Me certe per hos expiationum anniverſariarum dies aſſidua tui Davidis lectio ita recreavit, ac tantopere ad rerum divinarum contemplationem excitavit, ut quas poëtica eloquentia vires habeat, jam multo plenius ex meo ipſius ſenſu, quam ex veterum teſtimoniis cognoſcam. Ac jam, quæ ſacroſanctis literarum monimentis Regem ipſum ac Vatem ſummum cantu effeciſſe proditum eſt, nemini quantumvis incredulo, cum in carminum tuorum exem-

exemplar intueatur, falſa aut incredibilia videri debere judico. Solutiore tu quidem oratione cum primum Philoſophiam, tum Pſalmos ipſos, ut barbare loqui deſinerent, feciſti: In quo certe omnem de te omnium magnam & ſingularem quandam expectationem ſuperaſti. Jam reliquum quod eſt Pſalmorum tam gravi & tam polito carmine ſi perfeceris, quod per ſecundam, aut certe tolerabilem valetudinem, tibi ut liceat, unicum & ſempiternum Deum exoratum cupio, non excellentis ingenii ſolum & doctrinæ, ſed quantam ante te nemo Religionis & pietatis laudem feres. Ego medius fidius hoc vehementer expeto, cum ut in præſentia ſiquid nonnunquam ſucciſivi ſuppetit temporis a graviſſimis curis, & moleſtiſſimis occupationibus in pulcherrimi operis lectione collocem: tum vero, ut ſi quando in ocii ac tranquillitatis portum me recepero, in tuis tam præclari, ac prope divini ingenii vigiliis, ac tam ſpectata in me amoris teſtificatione conquieſcam &c.

Ecquiſnam erit (fidem tuam, Formei, jam imploro) qui, poſtquam quæcumque a me in hiſce literis digeſta perlegerit, æquo animo ferre poſſit innumera illa acerbiſſima convicia, quæ ſingulis fere Operum ſuorum paginis adverſus Catholicos evomuit Lutherus veſter, quod poſthabitis Sacræ Scripturæ puriſſimis fontibus, ait ille, conſectati unice fuerint inanes fallacias, profanas vocum novitates, inepta, & anilia commenta. Tam iniquæ criminationis dum Lutherum inſimulo, abſit ut eam ipſam

invi-

invidiam in eos omnes transferam,quos fata rapuerunt ad lævam ejuſdem mentem ſequendam. Inter ipſos novi ego hac tempeſtate nonnullos non ejus tantum labis puros, ſed dignos ea benevolentia, qua doctos quoſdam eorundemMajores proſequuti olim ſunt Contarenus, Sadoletus, Polus, aliique ſanctiſſimi, ſapientiſſimique Romanæ Eccleſiæ Optimates. Profeſſi ſunt iſti haud raro diſertis verbis, ſe non ſtatim odio habere eos, a quorum pravis opinionibus vehementer diſſentirent, imo eorundem ingeniis favere, virtutes colere, ſtudia literarum diligere. Benevolentiam, qua Melanchthonem proſequutus eſt Sadoletus, abunde compertam nobis facit hujus ad illum Epiſtola ab Joachimo Camerario recitata in Narratione de ejuſdem Melanchthonis rebus, & ab aliis etiam. De Poli cum Rogerio Aſchamo familiaritate, & de exiſtimatione, qua dignatus ille eſt Joannem Sturmium, teſtatur idem Aſchamus in Epiſt. ad ipſum Sturmium ex Grenovichio data 14. Sept. an. 1555. in qua legitur, *Reverendiſſimus Cardinalis Polus valde humanus eſt, & haud ſcio, an quiſquam Italus eloquentiæ laude cum eo comparari queat. Me utitur valde familiariter. Hac æſtate cum apud eum pranderem, incidens in ſermonem de eruditis Viris hujus ætatis, honorificam tui memoriam fecit*. Tandem exſtat de Contareno in ejus Vita ab illuſtri Præſule Ludovico Beccatello conſcripta hujuſmodi teſtimonium: *Jacomo Sturmio, che teneva la Cathedra de' Lutherani in Argentina, & all' hora ſi tro-*

trovava in Ratisbona, diſſe publicamente, ſe trà Conſeglieri delli Papi foſſero cinque o ſei come coſtui (parlando del Legato) ſenza dubbio alcuno alli Decreti loro ſi potria obedire. Optimatum igitur iſtorum, quos nemini ſecundos fuiſſe conſtat in ſtudio Catholicæ rei tuendæ, auctoritate munitus, nec ipſe committam, ut meæ erga eruditionem veſtram comitatis argumenta deſideretis; hæcque eo prolixius præſtabo, quo juſtius lucro appono perſuaſionem, qua recens pleroſque veſtrum adductos eſſe comperio ad æquius, & honorificentius, quam antea, exiſtimandum de Catholicorum hominum, ſingulariterque de Romanorum Antiſtitum moribus, inſtitutiſque.

Hæc autem perſuaſio veſtra, quæ lætum me facit, quanto lætantiorem efficeret, ſi ea ipſa auctoritas ſatis apud vos ponderis haberet, ut deformitatem, & dedecus ſeceſſionis veſtræ tandem agnoſceretis? Putabas, Formei, peregrinos, & hoſpites in divinarum literarum peritia fuiſſe, quorum conſortium deſpicatui habuit Lutherus, Polum, Contarenum, Sadoletum, alioſque horum Collegas; jam vides, jam ſentis, quam valde Te opinio illa deceperit. Equidem, crede mihi, aſſeclarum ſuorum non *hoc uno reſponſo animum deluſit Apollo*, veſter ſcilicet Lutherus. Apage ſeceſſionis illius, & authoris ſui flagitium. Adſit autem *Lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Adſit utinam! Utinam adſit! Vale.

Brixiæ die XXX. *Decembris an.* MDCCXLVIII.

A01 146 T730

Digitized by Google